

NYFIKEN PÅ:

Folklig dansbanekultur¹

Bengt Starrin
Lena SteffnerStarrin
Karlstad i april 2022

Människor har dansat i alla tider och man har gjort det för att det är roligt. Så långt tillbaka som vi överhuvudtaget kan överblicka har människan funnit glädje i, blivit upprymd och entusiastisk av att dansa,

sjunga och musicera. Det vet vi av gamla vas- och väggmålningar. Fynd har gjorts i stort sett över hela världen – i Grekland, Indien, Palestina och Kina.

Barbara Ehrenreich, som är en välkänd amerikansk skribent och författare, har skrivit en lysande bok om dans, glädje, fest och karnevalsyra.² I den går hon tillbaka flera tusen år i mänsklig-
hetens historia. Guden Dionysos i den grekiska mytologin är glädjens och vinets gud som uppmuntrade kvinnor att söka

glädje i tillvaron genom att dansa. Då blir de entusiastiska, uppnår extas och upprymdhet.

Vid läsning av Barbara Ehrenreichs bok får man ganska snart klart för sig tre saker. *För det första*, att samhällets ledande skikt av och till ogillat och också bekämpat människors kollektiva glädjeyttringar, som till exempel dans. *För det andra*, att människor i allmänhet älskat dansen, karnevalen och festen och att vårt behov av att glädjas tillsammans med andra människor är lika starkt och grundläggande som behovet av

¹ Merparten av texten har tidigare publicerats i boken Sverige Dansar (2013)

² Ehrenreich, B (2009). *Karnevalsyra – Den kollektiva glädjens historia*. Stockholm: Leopard Förlag.

sexualitet. *För det tredje*, har dansandet varit viktigt för att stärka sammanhållningen i småsamhällena. Dansen var ett sammanbindande kitt, ett sätt att mötas som mildrade spänningar och löste konflikter.³

Ibland har kyrkan hyllat dansen och ibland bekämpat den. Kyrkofadern Augustinus (354-430) hyllade den. Han uppmanade folk att dansa:

– Jag älskar dansen. O, människa! Lär dig dansa för annars vet änglarna i himlen inte vad de ska göra med dig!

Dansen var förankrad hos vanligt folk och hos vanliga präster. Präster dansade, kvinnor och män dansade och hela församlingar dansade. Trots försök från den kyrkliga ledningen att motarbeta dans, förblev kristendomen i viss utsträckning en dansreligion.

Från 1500-talet och några hundra år framåt i tiden, blev det allt svårare att arrangera kollektiva nöjen. På sina håll i norra Europa infördes restriktioner för dans, sång och festande. Både kyrka och stat agerade, var för sig eller tillsammans, för att få människor att sluta med glädjeyttringar. Man kan fråga sig varför?

Den förklaring som flera historiker brukar ge är att undertryckandet av festligheterna, karnevalerna och dansen delvis har att göra med den framväxande industrialismen. De som bestämde ansåg att människorna måste lära sig att kalkylera, vara sparsamma och skjuta upp belöningar. De lägre klasserna skulle lära sig arbeta i anletets svett, bli en disciplinerad arbetarklass och vara redo för de stora fabrikerna. De behövde också lära sig att jobba sex dagar i veckan, komma i tid till jobbet, vara nyktra och flitiga och inte hänge sig åt dans eller andra nöjen. Kyrkans ledning spelade med och sa att nöjen kunde vara synd.⁴

Den farliga dansen

I samband med att den moderna dansen, som charleston och foxtrot gjorde sitt intåg i början av 1900-talet, blev dansandet en kontroversiell sak. I synnerhet var det dans till jazzmusik som fick utstå spott och spe lite varstans ute i världen.

Kritikerna ansåg att dans var fördummande och syndigt. I Sverige kulminerade denna kritik i

³ Se också Larsson, T & Svensson, G (1992). *Twilight Time – Studier i svenskt dansmusikliv*. Uppsala: Uppsala Universitet. Samhällsvetenskapliga forskningsinstitutet.

⁴ Thompson, E P (1993). *Customs in Common: Studies in Traditional Popular Culture*. New York: New Press.

början av 40-talet.⁵ Dansbaneeländet blev ett begrepp. Vi återkommer till det längre fram i boken. Men först lite om hur det var i USA och England i början av 20-talet och några årtionden framåt i tiden.

Den moderna musiken mötte motstånd. I jazzens hemland USA var det på sina håll förbjudet att spela jazzmusik på offentliga platser. Angreppen kom från olika håll. Från högkyrkligt håll var jazz och de moderna danserna synd. Från medicinskt håll ansågs jazzen vara skadlig för hälsan. Man påstod att "jazz förstör hjärnceller", "i jazzens fotspår föds veka barn" och "jazzmusik demoraliserar".⁶

Charlestone, som slog igenom på 20-talet, påverkade hela det amerikanska samhället och blev snabbt mycket populär. Trots det såg många med avsmak och äckel på den. Den ansågs vara barbarisk. Man sköt in sig på de lättklädda kvinnorna som man tyckte överskred anständighetens gräns. De lockade männen till erotiska utsvävningar och följden blev oönskade barn och veneriska sjukdomar.

Det fanns också medicinska invändningar mot att dansa charleston. Läkare påstod att dansen kunde förorsaka "vatten i knäna", "skadade ligament", "stukade vrist", "missbildningar", "plattfot", "viktnedgång", "bräck", "inre skador", "överansträngda hjärtan".⁷ De moraliska och medicinska invändningarna gjorde att många dansställen förbjöd charleston för att den ansågs smaklös, oanständig, primitiv, syndig och skadlig. Men trots det fortsatte dansen att växa i popularitet. Nya dansställen uppstod. Ungdomen på 20-talet älskade charleston som förknippades med frihet, modernitet och glädje och den kom också att vara en del i kvinnornas frigörelseprocess.

Förbud och restriktioner

På många dansställen i USA fanns skyltar uppsatta med instruktioner om hur en dans skulle gå till och vad som var otillåtet. De dansande paren fick inte komma för nära varandra. På sina håll krävdes det ett avstånd på minst 15 centimeter mellan parens kroppar, annars kunde man bli avvisad, portad eller till och med satt i fängsligt förvar. Det förekom också att kvinnor rekommenderades bära ett bälte med utskjutande pinnar runt

⁵ Frykman, J (1988). *Dansbaneeländet. Ungdomen, Populärkulturen och Opinionsen*. Stockholm: Natur & Kultur. – se också Nylöf, G (2006). *Kampen om jazzen*. Stockholm: Svenskt Visarkiv.

⁶ Knowles, M (2009). *The Wicked Waltz and Other Scandalous Dances*. London: Mac Farland & Company, Inc., Publishers.

⁷ Knowles (2009).

midjan, ”bumper belt”, för att skydda sig mot nära kroppskontakt. Dansa kind mot kind var förbjudet, likaså att se varandra i ögonen.

Nöjesarrangörerna förväntades vidta alla de nödvändiga åtgärder som krävdes för att stävja osedlig, oanständig och störande dans.⁸

Dansställena lockade framförallt unga män och kvinnor ur arbetarklassen. På jobbet var de bara siffror på lönelistan, utbytbara kuggar i det mänskliga maskineriet. Som arbetslösa var de ingenting alls. Men på dansbanorna blev de att räkna med, de fick en identitet. Som danskunniga fick de hög status. Dansen kunde också skingra alla dystra tankar och ge möjlighet att känna glädje och stolthet.⁹

Förbudet mot den moderna dansen började succesivt avta och fler och fler dansställen, som tidigare förbjudit dansen, välkomnade den. Danser som foxtrot, bugg och lindy hop fick en allt starkare ställning.

I slutet av 20-talet gick västvärlden in i en djup depression med massarbetslöshet som följd. När det var som värst var nästan fyra av tio amerikaner arbetslösa. Dansen blev viktig för att upprätthålla livslusten. Att dansa var ett billigt nöje som dämpade oron för krisen och för framtiden.

I början av 30-talet var foxtrotten, jitterbuggen och swingmusiken en viktig del i ungdomarnas liv och antalet dansställen växte. Så var det i USA. Så var det i England och så var det i Sverige. I USA började man bygga stora danspalats som kunde ta emot fem till sex tusen dansare. Vart man än gick så fanns där ett dansställe. Men de var segregerade platser. Dansställen för vita och dansställen för svarta. Det bestämde myndigheterna. Dansarna själva ville annat och fann på många sätt att träffas. Om myndigheterna kom på att vita och svarta dansade med varandra riskerade dansställena att stängas.

Men dansen låter sig inte förbjudas, för den hör till människans väsen. Den moderna musiken och dansen blev alltmer populär, trots försöken att stoppa ungdomarna från att dansa. Tekniska landvinningar bidrog till den ökande populariteten. Allt fler hade radioapparater och kunde lyssna på de senaste slagdängorna. Det blev lättare att förflytta sig från en plats till en annan för att gå ut på dans. Musik och att röra sig till musik var mer

⁸ Giordano, R. G (2007). *Social Dancing in America vol 2 – Lindy Hop to Hip Hop*. Westport: Greenwood Press.

⁹ Giordano, R G (2008). *Satan in the Dance Hall*. Toronto: The Scarecrow Press.

populärt än någonsin tidigare. Musikindustrin växte. Musik i radio, musik på skiva, musik på film.

När radion började med regelbundna sändningar på 20-talet öppnades också fältet för dansband. Dansmusikens och dansbandens popularitet ökade i snabb takt. Det var på dansställena som den mest populära musiken spelades och dansandet blev ett allt viktigare inslag i den moderna musikkulturen. Det var foxtrotten, av alla danser, som kom att förändra dansvanorna.

Den moderna människan dansade

Dansandet var viktigt och fyllde en rad funktioner. Inte bara att det var en glädje att dansa. Det gav också de unga möjligheter att träffa andra för att utbyta tankar och idéer. På dansbanan kunde man bekanta sig med ungdomar av det motsatta könet. Dans var också en väsentlig faktor i framväxten av en ungdomskultur.

Dansandet var ett populärt nöje. Undersökningar från England på 30-talet visade att så många som två tredjedelar av alla på en ort varit ute på dans och att var femte varit ute regelbundet.¹⁰

Trots att myndigheter och människor inom den så kallade finkulturen ofta intog en avvisande hållning till den moderna dansen, var dansandet en respektabel aktivitet bland de flesta människor.

Det var de unga som var mest dansanta. Undersökningar visar att de besökte dansbanorna flera gånger i veckan.

Dansbanorna var spännande. Där fanns framtiden. Där fanns flärden. Där fanns det moderna. Där kunde man experimentera och finna sin identitet, sitt klädmode och en passande frisyr.

Undersökningen från England visar att det var fler unga kvinnor som gick ut på dans än unga män. Och det var vanligare att grupper av unga kvinnor dansade tillsammans än grupper av unga män. Det var inte alls ovanligt att en dansskicklig tjej föredrog att dansa med en annan dansskicklig tjej, före en pojke som knappt kunde dansa.

Träffa någon

Dansbanorna erbjöd möjligheter att träffa personer av det motsatta könet. Fler män än kvinnor tycks ha lockats av detta skäl. I en engelsk undersökning från 1939, där man ställde frågan om varför man gick ut för

¹⁰ Nott, J, J (2002). *Music for the People – Popular Music and Dance in Interwar Britain*. Oxford: Oxford University Press.

att dansa, var det 29 procent av männen och tolv procent av kvinnorna som uppgav ”träffa personer av motsatt kön”.¹¹

Dansbanorna med dess inrutade regler underlättade mötet mellan könen. Man bjuder upp, dansar och lämnar av efter ett givet mönster. Även för den blyge fungerade det. Lockande var också att intimiteten var öppnare och mer frekvent på dansbanorna än vad den var på andra offentliga platser. Atmosfären på många av 30-talets dansbanor i England – mjuk belysning och smäktande musik – var en lämplig bakgrund för romantiska känslor. De unga var friare att uttrycka sig. Att kyssas och hålla handen var vanligt.¹²

Dans, dansställen och danskulturen var oerhört viktig i mellankrigstidens England. Under slutet av 30-talet kom dans att uppta alltmer av fritiden. Många äldre kände en viss oro för vad som kunde hända på dansbanorna. Men oron var i många fall överdriven. För det mesta gick det lugnt och städat till.

Hitler dansade inte

Adolf Hitler dansade inte. Han ogillade den moderna dansen som han ansåg vara ett uttryck för en dekadent kultur. Dekadent var också jazzmusiken.¹³ År 1935, två år efter det att Hitler kommit till makten, bannlystes jazzen och swingen. ”Negerjazzen”, som man förnedrande sa, ansågs så destruktiv att den hotade förstöra grunden för den tyska kulturen. I den tyska radion påannonserades det:

– Från dags datum kommer negerjazzen att förbjudas i tyska radioprogram.¹⁴

Hitler föredrog klassisk musik och speciellt Richard Wagners kompositioner. Han lär en gång ha sagt att om man vill förstå den nazistiska rörelsen måste man känna till Wagner.¹⁵

¹¹ Nott (2002).

¹² Nott (2002).

¹³ Back, L (1997). Nazism and the Call of the Jitterbug. I Thomas, H (red). *Dance in the City*. New York: St. Martin's Press.

¹⁴ Karina, L & Kant, M (2003). *Hitler's dancers*. Oxford: Berghahn books.

¹⁵ Mitchell, A (2010). *Hitler's Mountain: The Führer, Obersalzberg and the American Occupation of Berchtesgaden*. Jefferson: McFarland & Co Inc.

Det har berättats att en nära kvinnlig släkting till Hitler älskade att dansa. Men Hitler tillät henne bara göra det under strikt övervakning och det skapade starka spänningar mellan dem. Det sägs att hon tog sitt liv efter ett gräl med Hitler.

För Hitler var dans inte en fråga om individuell glädje och njutning, utan ett skådespel som skulle påvisa den tyska nationens styrka och den vita rasens överlägsenhet.

Parningsdans

Året är 1915. Folk har samlats på Brunkebergsteatern. Målaren Isaac Grünewald och hans hustru Sigrid Hjertén ska strax visa en film om hur man dansar den nya moderna dansen one-step. Det råder en spänd förväntan. Intresset är stort. Tio minuter innan filmen ska börja kommer ett besked från myndigheterna att barn inte får närvara. Censuren ansåg dansen osedlig. Det var ingenting för barn och egentligen inte heller någonting för vuxna. Ja, dansen ansågs vara rent förfärlig och fasansfull. Det var ingenting annat än "parningsdans". Den kom senare också att förbjudas på vissa folkparker.

I ett upprop, undertecknat av kvinnor från "finare kretsar" med namn som von Eckermann, af Ugglas, von Rosen och Wachtmeister, krävdes "Bort med one-stepen".¹⁶ Uppropet var en förvarning om vad som skulle komma.

Dansbaneeländet

År 1941 – för drygt 70 år sedan och mitt under brinnande krig – kulminerade attackerna i vårt land mot dansbanorna, jazzen, swingen, foxtrotten och den dansanta ungdomen. Bakom attackerna stod yrkesgrupper, som såg sig själva som försvarare av traditionella värderingar och som hade tagit på sig ansvaret att fostra det svenska folket. Det var präster, lärare, läkare, tidningsredaktörer, kultur- och socialarbetare. Man förbannade dansbanorna, den moderna musiken, jazzen och swingen, som man ansåg vara ett hot mot samhällsordningen. På dansbanorna förråades den svenska ungdomen; där skedde rekryteringen till de svenska fängelserna, alkoholistanstalterna och

¹⁶ Ericson, T (2010). *I Afton dans*. Stockholm: Carlssons.

fattigvårdsinrättningarna. Där hetsades den svenska ungdomen till sexuella utsvävningar med könssjukdomar och oönskade barn som följd. Där föddes skökan. Det verkade inte ha varit någon måtta på eländet. Man var oroad för samhällsförändringarna som hotade moralen och skapade oreda i samhället. Dansbaneeländet var det samlade begreppet. Den hetsiga och högljudda debatt som ägde rum under några månader 1941, var kulmen på något som börjat betydligt tidigare.¹⁷

Till jazzen och swingen dansade man jitterbugg och foxtrot. Med Alice Babs film *Swing it magistern*, som hade premiär år 1940, slår swingen igenom i Sverige och hon blir snabbt en symbol för den moderna och nya musiken. Alice Babs är bara 16 år när filmen har premiär och hon kom att dela landet i två läger. Hon älskades av ungdomen som jitterbuggade och dansade kind mot kind med pojken eller flickan i grannbyn. För det finkulturella Sverige var hon en farsot.

Alice Babs fick omedelbart utstå mycket hård kritik. Dåvarande chefen för STIM,¹⁸ Eric Westberg, ansåg Alice Babs vara en samhällsfara, en slyna som borde få smisk på stjärten och sättas på skolbänken. I svenska tidningar kunde man läsa om Babsfebern som "griper omkring sig" och om "swingen som en farsot". Kyrkoherde Grände, som var en av

banérförarna för attackerna mot den moderna musiken, dansen och Alice Babs, uppmanade den svenska ungdomen att ta avstånd från Babskulten. För Grände var den en andlig mul- och klövsjuka, som uteslutande bestod i ett meningslöst skumpande, vickande med stjärten och misshandlande av rösten.

Men det skulle komma mera. I augusti 1941 tog professorn i tyska, Erik Wellander, till orda i en understreckare i Svenska Dagbladet.¹⁹ Han riktade ett kraftigt angrepp mot, vad han ansåg vara, ungdomens moraliska förfall. Runt omkring sig såg han tecken på förflackning och slapp livsstil. Han exemplifierade med swingpjattens långa hår; flickornas rödmålade tånaglar som förde tanken till primitivt liv, farlig vildmark och hälsovådlig djungel; tältande ungdomar som spelade skivor med Alice Babs på resegrammofon. Många, inte minst ungdomar och liberala

¹⁷ Frykman (1988).

¹⁸ STIM är förkortningen på Svenska Tonsättares Internationella Musikbyrå.

¹⁹ Wellander, E (1941). Svensk Ungdom och svensk livsstil. *Svenska Dagbladet*, 25 augusti.

krafter, log åt överdrifterna. Men det officiella Sverige var oroat. Ungdomsfrågan hade redan tidigare blivit en angelägenhet och det så kallade skadliga nöjeslivet hade varit en riksdagsfråga under en stor del av 30-talet. Krav framfördes om en utredning. Regeringen lyssnade på dessa krav och tillsatte "1939 Års

Ungdomsvårdskommitté". Den skulle bland annat granska miss-förhållandena inom det offentliga nöjeslivet och föreslå lämpliga saneringsåtgärder. Kommittén tog god tid på sig och kom inte med sitt slutbetänkande förrän 1951.

Från kyrkligt håll nöjde man sig inte med att det tillsatts en utredning. Man genomförde själv en omfattande undersökning om det moderna nöjeslivet som vände sig till fyra yrkesgrupper – präster, läkare, lärare och socialarbetare.²⁰ Av undersökningen framgår att i runda tal nio av tio läkare ansåg att det moderna nöjeslivet främjar lösa sexuella förbindelser, som på ett skadligt sätt påverkar ungdomens moral. En läkare skrev att det inte är nyttigt för ungdomen att utsättas för hetsande sexuell påverkan och skadligt nattvak. En annan skrev att han hört att det förekommit bordellverksamhet på tältplatserna i anslutning till festplatserna.

En präst skrev att han besökt dansbanan dagen efter och då sett spår av vad som ägt rum. "Brännvinsflaskor och gummin bära vittnen om att glädjens blomster ha dött ut och att ogräset i stället frodas".

En kyrkoherde var övertygad om att "Dansbanan är en förtäckt bordell".

Det berättas om att en kyrkoherde, Adolf Kloo, lyckades med bedriften att hålla trakten helt fri från dansbanor under lång tid. Många församlingsbor var dock missnöjda och kyrkoherden anklagades för att vara ansvarig för att socknen hade fler ungmör och ungar än andra trakter.²¹

Nalenpastorn

En av de mest kända antidanspredikanterna under 40-talet var John Hedlund. Han kallades rätt och slätt Nalenpastorn. Namnet fick han därför att han bjudits in för att tala på Nalen av Topsy Lindblom, som då var chef

²⁰ Svantesson, S (1942). *Folkmoral och nöjesliv i belysning av en enquête*. Stockholm: Svenska kyrkans diakonistyrelses bok-förlag.

²¹ Det var dans i Folkets Park.

http://www.kulturvast.se/kulturvast_templates/Kultur_ArticlePage.aspx?id=173.

där. Nalen var det mest populära dansstället i Stockholm vid den tiden. John Hedlund reste land och rike runt och predikade om dansens och det moderna nöjeslivets ruttenhet. Inte minst riktade han sin udd mot jitterbuggarna, som han kallade för danslöss.²²

Det första antidansföredraget höll han i Dalarna. Där berättades det om ungdomar som omvänts och som utrustade med sågar, spett och yxor började riva upp dansgolv. Ett märkligt sammanträffande, kan man tycka, eftersom det är i dessa bygder som dansandet kom att blomma upp och bli till världens största dansevenemang – 70 år senare.

Jazzbönan från Vimmerby

Många lärare, läkare, präster, predikanter, professorer och socialarbetare krävde en sanering av nöjeslivet och populärkulturen, som man ansåg kunna leda till brottslighet, alkoholberoende och dåliga sexuella vanor. Flera som angriper dansen går också till attack mot Astrid Lindgren och hennes böcker om Pippi Långstrump, som ansågs vara lika farliga för ungdomen som den moderna dansen. En av dem var professorn i psykologi, John Landqvist, som i början av 40-talet var med om att kräva en sanering av dansbanorna. Han blir också den som ger den så kallade Pippifejden ett ansikte, när han i augusti 1946 i Aftonbladet går till häftigt angrepp mot Astrid Lindgren och hennes bok om Pippi Långstrump. John Landqvist skriver att Pippi Långstrump "uppför sig sinnessjukt", att hennes beteende påminner om en "sinnessjuks fantasi" och "sjukliga tvångsföreställningar". Professorn sägs ha haft större förståelse för nazismens disciplineringsideal än för Pippis frihetsideal. Nu drog han med sig ett koppel av förståsigpåare om faran med Pippi Långstrump.

Både Astrid Lindgren och Pippi Långstrump har en koppling till debatten om dansbanorna. I sin ungdom var Astrid dansant. Hon var jazzbönan från Vimmerby som älskade att dansa. Som 19-åring födde hon i all hemlighet en son. Det tisslades och tasslades och kopplingar gjordes till de syndiga och moralförstörande dansbanorna. Samma år som debatten om dansbanorna stod som högst, år 1941, skapades Pippi Långstrump. Men det kom att dröja några år tills det blev en bok. Det finns en berättelse i en av Pippiböckerna som har med dansbanefrågan att

²² Hedlund (1947).

göra.²³ Pippi var ju för ung för att gå på dans. Men hon kunde dansa. Och det gjorde hon med bravur när hon fick besök av två tjuvar, Dunder Karlsson och Blom. Hon upptäckte vad som var på gång, visade sin styrka och band fast dem. Och nu kommer dansen in i bilden. Det var som om hon tänkte att dans är rätt medicin för att få människor snälla. Hon frågar plötsligt:

– Kan någon av er dansa schottis?

När hon fick veta att de kunde dansa säger Pippi:

– O, så roligt... Kan vi inte dansa ett tag?

Pippi började dansa med Dunder Karlsson till musik av Blom som kunde spela kam. Det blev en maratondans som pågick ända till klockan tre på natten. Tjuvarna fick mat och Pippi ville verkligen inte att de skulle gå. Hon gav Dunder Karlsson beröm för hans dans och kallade honom "min sockergris". Just när de skulle gå, gav Pippi tjuvarna var sin gullpeng.

– Det har ni ärligen förtjänat.

Astrid Lindgren gör här ett finurligt inlägg i debatten om dansens farlighet och skadliga effekter. För Astrid är det tvärtom. Det är bristen på dans och närhet som är problemet. I dansen blir Dunder Karlsson och Blom mänskliga och förädlade som människor.

Moralisk panik

Det uppstod en moralisk panik bland vissa grupper i samhället. Inte minst var tonläget högt när det gällde den sexuella frågan.

Preventivmedlen hade släppts fritt 1938 och det ansåg många vara en styggelse. Ett av förslagen i kyrkans utredning var en reglering av preventivmedelshandeln, "så att preventivmedel icke tillhandahållas andra än gifta personer och absolut icke den ungdom som går ut för att ha roligt". Man krävde hårda tag mot, vad man kallade, "handel med detta moralförstörande medel".

Sekelskiftets uppfostringsideologer hade främst riktat in sig på arbetarklassungdomen som man ansåg uppträdde ohyfsat. Men i och med att den sexuella frågan kom alltmer i fokus på 20-talet, kom också spörsmålet om arbetarklassungdomens fostran att reduceras till det sexuella. Motståndet och angreppen på den moderna dansen och de kropps nära kontakterna på dansbanan hörde samman med rädslan för just det sexuella. Intellectuella, präster och akademiker hade fostrats i en

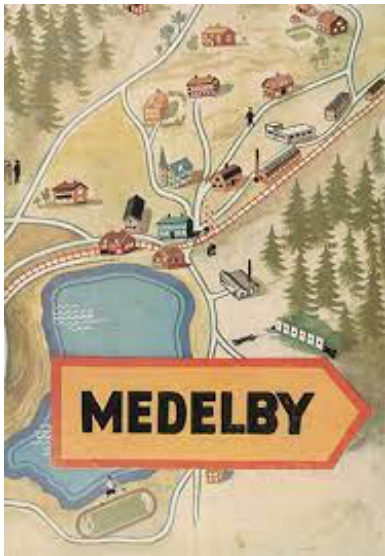
²³ Lindgren, A (1948). *Pippi Långstrump*. Stockholm. Rabén & Sjögren.

föreställning om att tanke var kultur och civilisation, medan kropp var natur och bångstyriga drifter som måste stå under andens och själens kontroll. Man ansåg att dansen lockar fram farliga, djuriskt sexuella instinkter.

30-talet – kroppens revolution

Man har beskrivit 30-talet som kroppens revolution. Den sexuella frågan lyftes fram. Sex var å ena sidan förbjuden frukt och en källa till skam men å andra sidan en spännande och laddad lockelse för ungdomen. Och att göra "det där" var ett ständigt återkommande samtalsämne.

Den sexuella frågan var också en generationsfråga. Det moderna nöjeslivet – dansen, filmen, musiken, litteraturen – lyfte fram lusten, förälskelsen och kroppsberöringen på ett helt annat sätt än tidigare. För ungdomen var det lockande och spännande, samtidigt som det förebådade ett öppnare och friare samhälle, inte minst på det sexuella området. För den äldre generationen var den här frågan skrämmande och tabubelagd. Man visade sig inte naken, inte ens inom familjen.

Kroppsberöring mellan man och kvinna var en privatsak och ägde rum efter det att lampan släckts.

De moralkonservativa eländesbeskrivningarna av vad som hände på dansgolvet var starkt överdrivna. Verkligheten var en annan. Supandet, som ansågs vara ett stort ungdomsproblem, visade sig inte alls vara så allvarligt när allt kom omkring.

Ungdomsvårdskommitténs betänkande från 1945 visade att alkoholbruket bland unga under 20 år var måttligt. Man kan till och med säga lågt. Det som gäller nu gällde också då – man

dansar helt enkelt bättre om man inte är berusad. Visst hände det att de unga männen tog sig en grogg för att de skulle få mod att bjuda upp. Men var man berusad kunde man få nobben. För kvinnorna var det en skam att visa sig på dansgolvet med en berusad karl. Och för mannen var det en skam att få rykte om sig att vara en suput.

Under sommaren 1941 genomfördes en stor undersökning av ett medelstort svenskt samhälle. Den genomfördes av två sociologer och är förmodligen en av de största ortsstudier som någonsin gjorts i Sverige.²⁴

Det intressanta med den är att man genomförde intervjuer och observationer på ortens dansbana, som under somrarna anordnade ett 20-tal danskvällar. Debatten om dansbaneeländet kommenterades på följande sätt av sociologerna:

Det sensationsmakeri som i pressen – inte minst från religiöst håll – bedrivits runt dansbanorna på landsbygden kan inte ges något berättigande med utgångspunkt från det material den sociologiska undersökningen... kan uppvisa. Som helhet sedd är dansbanan en accepterad och integrerad del av Medelbys liv.

De konstaterar också att bråk hade förekommit endast en gång vid Medelby dansbana under tio år. En person var full och slog till en annan. Polisen kom, men den som slagit hade då redan stuckit.

Om de påstådda sexuella utsvävningarna, fylleriet och buslivet skriver man att denna lördag var det...

ingen sexualitet av suspekt typ, inget fylleri, inget busliv. Allt var korrekt, och den poliskonstapel som uppenbarade sig vid tiotiden var alldeles överflödigt. Dansen var inte anstötlig.

Vad de två sociologerna såg, var helt enkelt naturliga sätt att glädja sig åt musik och rörelse. De fortsätter och skriver att även om...

det sexuella elementet inte var huvudsaken vid Medelby dansbana, vore det naturligtvis fel att påstå, att ett sexuellt element inte ingår. Men detta är ju helt naturligt, och de som förfasar sig över sådant måste ha en egendomlig uppfattning om vad som är naturligt och onaturligt. Onaturligt vore det tvärtom, om ett sexuellt element inte inginge i dans mellan två personer av motsatt kön...²⁵

Det som var dansbaneelände för de moralkonservativa krafterna var dansbanefröjder för ungdomen. Det moderna nöjeslivet var spännande och lustfyllt. Fotografier från den tiden visar glada, lyckliga och stolta ansikten.

²⁴ Den resulterade två år senare i avhandlingen *Medelby – En sociologisk studie*. Allwood, M & Ranemark, I-B (1943).

²⁵ Allwood & Ranemark (1943).

Beskrivningar av 40-talets dansbanor var stämningsfulla. Varma och ljusa kvällar, solnedgång, doft av syren och ny-slaget hö, liljekonvalj, tjärdoft, finklädde människor.²⁶

Många började gå på dans efter konfirmationen och det fanns mycket att välja på. Det fanns en dansbana i varje liten avkrok och det finns de som hävdar att det förmodligen aldrig har

funnits så många dansställen och festplatser i Sverige, som det fanns i slutet av 30-talet och i början av 40-talet.

Cykeln var viktig. Man kunde cykla flera mil till dansen, även om det fanns en dansbana alldeles i närheten. Dansbanorna var framförallt ett ställe där arbetarungdomen och söner och döttrar till småbönder vistades. Medelklassungdomar kom också dit men det var inte lika vanligt.

Ett friare samhälle

Jitterbuggen och den kroppsnära foxtrotten förebådade någonting nytt. När kvinnorna slängdes upp i luften i jitterbuggen och man för ett kort ögonblick kunde skymta deras underbyxor, var det ett tecken på att synen på det sexuella höll på att förändras.

Det som moralkonservativa förfasade sig över, utgjorde en lockelse för den yngre generationen. I såväl jitterbuggen som i foxtrotten gläntades det på förlåten till ett nytt och friare samhälle.

Dansupplevelsen vid den här tiden var som den är idag. I boken *Det var dans i Folkets Park* får vi en autentisk bild genom ett utdrag ur en dagbok. Så här skrev Kristina om en dansupplevelse från tidigt 40-tal:

Med detsamma vi togo första steget klämde han till hårt. Och jag kände då något särskilt inom mig. Jag kan inte förklara; VAD! Jag tror inte att jag dansat med någon

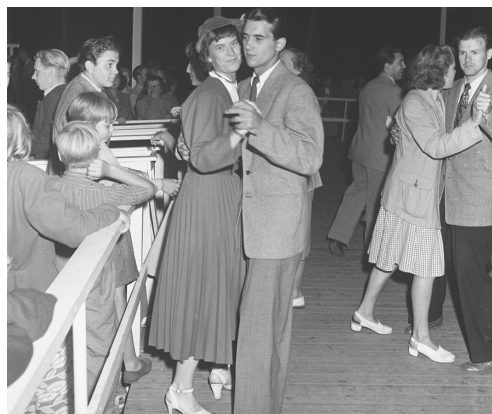
²⁶ Det finns flera bra beskrivningar av äldre tiders dansbanor och dansvanor. Se t.ex. Lundström, C (red) (2008) *Dansminnen – Moderna möten – Magiska kvällar*. Jamtli förlag. – *Från vägska till dansbana. En dokumentation av dansplatser i Blekinge* (2001). Karlshamn. ABF Blekinge distrikt. – Wigerfelt, B (1996) *Ungdom i nya kläder*. Stockholm: Symposion. – Ericson (2010). – Bengtsson, S & Willis, G (2005). *Hela Svenska Folkets Park*. Forum. – Dahlström, E, Fransson, B E I & Henrikson, G (red) (2004). *Det var dans i Folkets Park*. Folkrörelsernas Arkiv i Örebro Län i samarbete med Liv i Sverige. – Westergren, C (red) (2006). *Dansa med mig*. Stockholm: Nordiska museets förlag. (Nordiska Museets och Skansens årsbok).

som dansat så bra som han. Inget swingande, inget hoppande, han blott dansade lugnt, sakta och hårt hållande om mig.²⁷

I Berit Wigerfelts avhandling *Ungdom i nya kläder* återges en ung flickas dansupplevelse från den här tiden och den förlösande kraft som dansen och musiken hade på henne.

Sen så småningom så lärde jag mig att dansa... och jag tyckte det var underbart roligt att dansa... Det var nån sorts förlösning att... dansa efter musiken, rytmisk musik. Och sen när pojkar kom in i bilden så kom ju ytterligare en aspekt och det var ju det att... få känna närheten till en kille och var man då förälskad så var det ju fantastiskt. Dels att få dansa och så känna. Hans armar omkring. Man dansade kind mot kind, där kom ju det sexuella, det erotiska, erotiken in som är viktigt. Som kom-mer in i tonåren. Och att det dessutom var tabubelagt gjorde ju att det var mer spännande... naturligtvis. På den tiden höll man i varandra. Verkligen. Kramade och dansade kind mot kind.²⁸

Dansbanan var en viktig och central plats för den unga generationen. Den var den enda legitima offentliga plats där känslor kunde uttryckas. På dansgolvet kunde man hålla om varandra, ha en nära kroppskontakt, dansa kind mot kind utan att bli generad. Dansandet var en fröjd och det var gläd-je, skratt, välbehag, stolthet och varma känslor.

Dansbanekulturens seger

Dansen och dansbanorna överlevde kritikerna. Myndigheter, intellektuella och kulturelit gjorde en kolossal missbedömning. Dansbanekulturen var här för att stanna. Den moraliska paniken la sig för att sedan blomma upp igen tio år senare. Det var när rockmusiken stormade in på 50-talet till ungdomarnas stora förtjusning. Vuxenvärlden togs på sängen. Intellektuella och kulturarbetare var minst sagt bekymrade. Nu var det rockmusiken som ansågs skadlig och anstötlig. Ungdomen riskerade att förvildas. Men det lugnade ned sig ännu en gång. Rockmusiken gick inte att stoppa.

Rock blev pop på 60-talet. Dansmusiken blev poppigare. Det fanns dansorkestrar och dansbanor lite överallt. Redan på 60-talet fanns

²⁷ Dahlström med flera (2004). Citatet återfinns på sid 80.

²⁸ Wigerfelt (1996)

Streaplers, Flamingokvintetten, Sten & Stanley, Thorleifs, Lasse Stefanz och Sven Ingvars.

I mitten av 70-talet började man säga dansband om dansorkestrar och fram till slutet av 70-talet var det storhetstid för dansbanden. Leif Eriksson nämner i boken *Livets band* som exempel att enbart i lilla Arvika, med då 15 000 invånare, fanns det hela 25 dansorkestrar och det fanns gott om spelplatser och speltillfällen.²⁹

Så kom diskomusiken som separerade dansparen. Nu skulle man inte längre ta i varandra på dansgolvet. För en kort stund såg det mörkt ut för pardansen. Men de mörka molnen skingrades och vinden vände. Det såg ut att bli en bra tid för dansen och dansbanden. Intresset ökade och den första dansgalan i Malung ägde rum med 3 500 besök.

Undersökningar från slutet av 80-talet visade att 80 procent av det svenska folket tyckte om att dansa och det mot-svarade då drygt 5

miljoner människor.³⁰

Men någonting hände med instrumentsättningen. På 1940-talet var det vanligt med blåsinstrument. För drygt 75 år sedan gavs det ut en bok där landets alla registrerade underhållnings-, dans- och

restaurangorkestrar är förtecknade.³¹ Då fanns det över 2000 dansorkestrar som sysselsatte drygt 12 000 musikutövare. Enbart i Värmland fanns 48 av dem med namn som "Falks Swingband" från Arvika, "Tage Ekvalls Svänggång" från Deje, "Sonora Dansorkester" från Hagfors. I 24 orkestrar fanns trumpet och i lika många saxofon. I 28 av orkestrarna antingen trumpet eller saxofon.

Om vi antar att Värmland då var representativt för hela landet skulle det betyda att i hälften av landets 2000 dansorkestrar fanns det trumpetare. Och jag undrar om inte 1940-talet och ett antal år framåt in på 1950-talet var trumpetens glansdagar? Med rockmusiken under 1950-talet och popmusiken på 1960- och 1970-talet blev det alltmer ovanligt med blås i dansbanden. Och numera är det en mycket sällsynt företeelse.

²⁹ Eriksson, L, Bogren, M (2008). *Livets band. Den svenska dansbandskulturens historia*. Stockholm: Prismabok.

³⁰ Eriksson, L, Bogren, M (2008).

³¹ Exkert-Lundin, E. (1944). *Sveriges Underhållnings- Dans och Restaurangorkestrar samt Militära Musikkårer*. Uppsala. Ringström & Ringström

Svenskar ett dansant folk

Under 90-talet sker en koncentration. Dansställena och dansbanden blir färre och de stora evenemangen blir fler och större. Dansbandsveckan i

Malung och andra stora dansevenemang lockar nu en allt större publik.

Utvecklingen i Malung har sedan dess varit enorm. År 2011 hade man 48 000 besök och 2012 över 50 000.

I vårt land, och i många andra länder, har de allra flesta dansat åtminstone

någon period under sitt liv. Förr började man dansa efter konfirmationen och höll på tills man gifte sig. Numera är den typiske dansaren betydligt äldre.

Det dansas överallt i Sverige – från norr till söder.

Svenskar är det mest dansanta folket inom den Europeiska unionen (EU), enligt en undersökning som genomfördes för några år sedan. Vi delar första platsen med Slovakien.²⁵

En undersökning från SOM-institutet vid Göteborgs universitet om kulturvanor och livsstil i Sverige visar att det är cirka fyra av tio av den vuxna befolkningen som går ut på dans minst någon gång om året.²⁶ Omräknat till faktiska tal blir det cirka tre miljoner människor. Dans är, tillsammans med "spelat musikinstrument", den vanligaste kulturella aktiviteten i befolkningen.

SOM-undersökningen säger dock ingenting om vilken dans det är frågan om – om det är diskodans, folkdans, dans till dansbandsmusik, gammaldans eller någon annan form av dans.

En uppfattning om hur vanligt det är att man går ut och dansar till just dansbandsmusik får man av en SIFO-undersökning som omfattade ett slumpmässigt urval av personer i åldern 20 till 79 år.²⁷ Den visar att 16 procent går ut och dansar till dansbandsmusik minst en gång om året. Det blir cirka 1.1 miljoner människor. Sex procent går ut på dans minst en gång i kvartalet, vilket blir drygt 400 000. Dansandet är vanligast bland de äldre. I åldern 50-59 år är det var femte och i åldern 60-79 år var fjärde person som går ut på dans minst en gång per år.

SIFO-undersökningen visar också att 23 procent eller i runda tal 1.6 miljoner människor är intresserade av dansbandsmusik och dansbandskulturen. Intresset är störst bland kvinnor och bland äldre.

Lasse som vi mötte under dansbandsveckan i Malung hade ganska rätt när han på vår fråga om hur många som han tror är ute och dansar på dansbanor tvärsäkert sa:

– Alla gånger en miljon, minst!

²⁵ European Cultural Values. Eurobarometer 2007. http://ec.europa.eu/culture/pdf/doc958_en.pdf.

²⁶ Hägglund, J & Vernersdotter, F (2012). *Kulturvanor i Sverige 2007-2011*. SOM-rapport nr 2012:17. SOM-Institutet, Göteborgs universitet. – Tidigare ingick frågor om dansbesök i undersökningar om befolkningens kulturaktiviteter som publicerades under beteckningen Kulturbarometern. Siffror från början på 1990-talet visar att 30 procent varit ute på dans under den senast månaden. Den siffran motsvarade då ca 2 miljoner. 54 procent hade varit ute på dans under det senaste året vilket motsvarade ca 3,5 miljoner (Nordberg & Nylöf 1993; Larsson & Svensson 1992). I siffran ingår såväl discodansare som pardansare på dansbana. 12 procent uppgav att de varit ute på dans senaste från slutet av 1980-talet visade att 80 procent av det svenska folket tyckte om att dansa och det motsvarade drygt 5 miljoner (se Norberg & Nylöf 1988; Larsson & Svensson 1992).

²⁷ Undersökningen utfördes år 2007 på uppdrag av Nätverket Svenska Medietjänster AB – SMTRADIO (<http://sverigesradio.se/diverse/appdata/isidor/files/2963/3673.pdf>)